

De som forakter Amerika

Vårt land hjemsesøkes av en særnorsk bespottelse av USAs kultur og politikk. Forakten kan virke forunderlig, men den forener Hamsuns og Bjørneboes klassiske Amerika-kritikk.

Salman Rushdie har overlevd det meste.

Nå også at ekstremister skapte et inferno i nabolaget hans i New York, der han bosatte seg etter et tiår på flukt fra ekstremister.

Dag Herbjørnsrud
kommentar

Derfor skal det en del til for å sjokke Rushdie. Like fullt opprøres han nå som menneske over følgende: At feilslått amerikansk politikk blir brukt som unnskyldning for drapene på tusenvis av uskyldige.

I et engasjert essay i den engelske avisen The Guardian skriver han at «brutaliseringen av Amerika fra deler av vestresiden har vært blant de mest ubehagelige konsekvensene etter terroristangrepene på USA».

Rushdie ber Washington om å ta lærdom av hvorfor fattige lider i Irak. Og han ber om en løsning for palestinere og israelere.

Men det han nå vemmes over, er den «skinnhellige moralske relativisme som det har vært så mye av i det siste. Et land som akkurat har gjennomgått historiens mest knusende terroristangrep, et land i tilstand av dyp sorg og forferdelig lidelse, blir fortalt, hjerteløst, at det har skylden for dets egne borgers død.»

Norsk stormløp

Rushdie forklarer: «La oss være tydelige på hvorfor dette anti-amerikanske stormløpet er noe sjokkerende nonsens. Terrorisme er mord på uskyldige; denne gangen var det masse-mord. Å unnskyldte en slik grusomhet ved å skyldte på politikk til USAs regjering, er å fornekte den grunnleggende idéen i all

Dette er den andre av tre artikler av Dag Herbjørnsrud, som ser på den nye verdenssituasjonen etter hendelsen den 11. september. Tirsdag var temaet forholdet mellom islam og kristendom, i dag det norske forhold til det amerikanske.

moral: At individer er ansvarlige for sine handlinger.

Hadde Rushdie vært oppdatert på uttalelser i det norske åndsliv de siste ukene, ville han antagelig tilføyd et par avsnitt til. Knappt noen steder i den vestlige verden har det pågått et så ivrig «stormløp» for å forstå terroristenes angrep mot sivile amerikanere.

En av Rushdies forfatterkolleger her til lands skrev at han bevisst unnlot å tenne lys for de amerikanske ofrene. Ikke ville han bøye hodet i tre minutter heller. Bin Laden har nemlig «stilt en rekke vel funderte krav» gjennom sin «knivskarpe politiske ideologi».

En velrenommert norsk overlege uttaler at han forsvaret terroristers moralske rett til å angripe USA på grunn av de siste 25 års politikk. Derfor støtter han terroristangrepet. Lenger går det ikke an å komme i forakten for det amerikanske.

Disse to eksemplene overgår alt Rushdie har reagert på i vestlige medier. Betegnende nok sier den norske forfatteren selv at han har opplevd lite motbør for uttalelsene sine.

Hamsuns forakt

Hvor kommer så denne intense forakten for det amerikanske fra, i det som ofte kalles USAs 51. stat?

Spørsmålet må ikke sammenblandes med den nødvendige debatten om bombingene av Afghanistan. Alle statsledere trenger konstant kritikk for ikke å gjøre vondt verre i verden. USA behøver motstand for å unngå tabbene fra Vietnam. Men slike protester er noe helt annet enn å rettferdiggjøre terrorisme, som er å forfekte en krigerskhet i grell kontrast til enhver fredsbevegelse.

De holdninger vi har bevitnet de siste ukene, er syntesen av Knut Hamsuns kulturelle forakt for

Knut Hamsun. I 1889 skrev 30 år gamle Hamsun at det er «for lite ånd, for liten intelligens» i USA. Og han hadde ikke engang sett noe til Britney Spears eller Ricky Lake.

Amerika og Jens Bjørneboes ditto politiske. Deler av den konservative og den radikale kritikktradisjon blant norske intellektuelle er blitt smeltet sammen i en høyere enhet.

Hamsun la et grunnlag for den kulturelle forakten med essayboken «Fra det moderne Amerikas Aandsliv» (1889). Tittelen til tross, det er først og fremst mangelen på et åndsliv «over there» som er Hamsuns anliggende. Etter å ha opplevd 1880-tallets USA fastslår han at det er et umoderne land som har «for lite ånd, for liten intelligens».

Hamsun konkluderer med at amerikanerne ikke har noen «higen overfor det høye». Han gremmes over at de blander høyt og lavt, at de utvanner finkulturen med folkekulturen.

Dette er blant de første uttrykkene for den konservative kulturkritikken av det amerikanske. Lignende holdninger er holdt ved like utover på 1900-tallet, etter at populæruttrykkene kom med Hollywood, Disney, pop og rock. Ut fra dette synet er slikt foraktelig lavkultur, en trussel mot den høyverdige europeiske kulturarv. Med NRK-monopolets fall og reality-programmenes innvalg har avskyen for amerikanske kulturuttrykk fått ny næring.

Samtidig finnes det en annen og vel så sterk forakt, nemlig den politiske forakt overfor det amerikanske. Denne har vokst frem med spesiell styrke i Norge siden slutten av 1960-tallet, og tilhører den radikale tradisjonen.

Bjørneboe ble den viktigste inspiratoren med

Jens Bjørneboe. I 1966 introduserte Bjørneboe følelsene i den politiske, radikale kritikken av det amerikanske. Før elsket han Amerika, nå forakttet han supermakten.

sitt essay «Vi som elsket Amerika» (1966). Her tar han et oppgjør med sitt barn-

doms ideal, landet nordmenn lærte å elske, spesielt etter krigen. Vietnam-krigens brutalitet fikk Bjørneboe til om ikke å hate, så i det minste å forakte den politikk supermakten nå sto for: «Amerika var blitt farlig, skremmende, uhyggelig.»

Etter Bjørneboe og flere år med krig i Vietnam økte den radikale forakten for den amerikanske politikken. Med Reagan og Gulfkrigen ble fiendebildet av den amerikansk imperialisme bekreftet. Derfor kunne protestene i Norge bli så sterke da et USA-ledet NATO i 1999 til slutt måtte bombe Jugoslavia for å stanse Milosevic' 10 år lange terrorregime.

Samtidig har både den konservative og den radikale tradisjonen også positive holdninger til det amerikanske. Den konservative retningen vektlegger USAs gode politiske intensjoner når supermakten må angripe diktaturer for å sikre verdensfreden.

Ærer Donald

Den radikale tradisjonen har på sin side sammenfallende verdier med den amerikanske populærkulturens blanding av høyt og lavt. Med 68-generasjonens kritikk av maktforholdene i samfunnet kom også angrepet på elitenes kultur, på klassikerne. Utover på 70-tallet ble det dermed

like aktverdig å skrive hovedoppgaver om Donald som om Dante.

Dette radikale kultursynet har vunnet frem i store deler av den generasjonen som er vokst opp de siste par tiårene. Et foreløpig klimaks kom med filosof Lars Fr. Svendsens (31) bekjentgjøring i Aftenposten nylig: «Wagners librettoer får boyband-tekster til å virke geniale!»

Forenklet kan vi si at den konservative tradisjonen har et negativt kultursyn, men et positivt politisk syn på det amerikanske. Med den radikale tradisjonsforhold til amerikansk kultur og politikk er det omvendt.

Når nå høyt utdannede personer forsvaret terroristangrep på USA, har de laget en cocktail av den konservative og den radikale tradisjons anti-amerikanske forakt, men holder det positive utenfor. Resultatet er det motsatte av utgangspunktet: Istedenfor å uskyldiggjøre de undertrykte, ender man opp med å undertrykke de uskyldige.

Konsekvensen blir at den nyanserte debatten om hva vi skal gjøre med terrorister som truer en hel verden, forvitrer i en unødig motsetning om man er for eller imot det amerikanske. Slik trues den borgerlige offentlighetens små og store samtaler i Norge nå som vi trenger dem som mest.

Fornuftsmangel

Det avgjørende spørsmålet er ikke hva vi er imot. Det enkleste av alt burde være å enes om at vi er imot uskyldiges død i New York og Kabul.

Langt viktigere, og vanskeligere, er det å enes om hva vi er for, slik Rushdie nå etterlyser. Vi trenger å finne ut av hvilke verdier vi er villige til å kjempe for. Slik kan vi bidra til den internasjonale debatten om hvor grensene går i jakten på verdens terrorister, som et alternativ til lettkjøpte, anti-amerikanske ryggmargsprotester.

Skal vi så elske USA for at det reddet oss fra Milosevic og nå prøver å verge oss mot nye tyranner? Eller bør vi hate amerikanerne fordi de med sin uendelige selvrettferdighet nok en gang dreper barn?

Svaret er nok at hat og kjærlighet burde reserveres for annet enn kultur og politikk. Følelsene våre har det med å skumme over. Det gjør aldri fornuften.

dag.herbjornsrud
@aftenposten.no